

Lom-Hört 51

Årgång 26, november 2019

Hemsida: <https://projektlom.birdlife.se/>

Matningsdags. - Foto: Leif Strandberg.

I detta nummer:

Ännu ett år med Projekt Lom

Bengt Wiklund är inte bland oss längre

Årets inventeringar – sänd in dina rapporter.

Smålomsbon bevakade med viltkamera

Lommar och häckningsflottar

Att bygga en smålomsflotte – så här kan det gå till

Ännu ett år med Projekt Lom

Vi har just avslutat ännu en häckningssäsong med Projekt Lom, den 26:e sedan starten 1994. Till dags dato – när jag skriver detta den 6 november – har ungefär 130 personer hört av sig med sina inventeringsresultat, eller meddelat att man har lagt in dem på Artportalen. Stort tack till er alla, och inte minst de nya medarbetare som jag har varit i kontakt med under våren och sommaren. Jag hoppas att du känner dig VÄLKOMMEN, och att du även under kommande år får möjlighet att medverka i vår långsiktiga uppföljning av hur det går för två fågelarter som vi har ett internationellt ansvar för.

Många av er har också skickat över bilder av lommor och deras häckningsmiljöer, och några av dem har kommit till användning i detta och tidigare nummer av Lom-Hört. Självfallet ett STORT TACK för dessa bidrag.

Men det är en bit kvar till noteringen på drygt 170 personer som medverkade de närmast föregående åren, så det återstår att mata in hel del information innan man ska våga sig på att spekulera om årets häckningsutfall. Så med adress till dig som ännu inte har rapporterat eller hört av dig om att dina observationer finns inlagda på Artportalen: Det är väl lika bra att fixa till detta nu, utan att dröja alltför länge.

Den bekymmersamma situationen för smålommen, med en låg ungproduktion och en långsiktig försämring av häckningsresultatet i stora delar av landet, har varit uppe till diskussion och

funderingar vid flera tillfällen över åren. Mycket tyder ju på att en ändrad predationsbild kan ligga bakom. Som ett försök att försöka skaffa oss bättre kunskap om orsakerna till att så många smålomshäckningar misslyckas, testade vi under den gångna säsongen möjligheten att bevaka smålomsbon med viltkamera. Börje Dahlén hade två bon under bevakning i trakterna kring Malung – hur det gick kan du läsa om längre fram.

Vi har också fått ganska många frågor om häckningsflottor under den gångna våren och sommaren. I och för sig har vi skrivit om häckningsflottor i tidigare nummer av Lom-Hört, men det är några år sedan. Så för dig som kanske är sugen på att snickra på någon flotte under den kommande vintern finns några tips på konstruktion m.m. i det här numret. "Kiitos" till Kalevi Eklöf och medmedhjälpare som har bidragit med bilder och erfarenheter av smålomsflottor i Finland.

Det har redan sagts vid upprepade tillfällen: Lommarna är långlivade arter, de börjar häcka först när de är några år gamla och med bara en eller två ungar vid varje lyckad häckning. I det perspektivet är 26 år ingen lång tidsperiod. Så det är naturligtvis min förhoppning att de flesta av er känner sig VÄLKOMNA och har möjlighet att vara med även 2020.

Men innan dess önskar jag er alla en fin senhöst och trivsam övervintring.

Mats Eriksson, sammankallande i Projekt LOM

Bengt Wiklund är inte bland oss längre

I våras fick jag det tråkiga beskedet. Bengt Wiklunds dotter ringde och berättade att Bengt hastigt hade lämnat oss.

När jag flyttade till Ed i början på 1970-talet hörde jag talas om en man på banken som var en auktoritet när det gällde fåglar. Senare, när jag lärde känna honom kunde jag konstatera att allt jag hört var sant. Bengt visste det mesta om fåglarna runt om i Dalsland.

1949 ringmärkte den då femtonårige Bengt sin första fågel. Första återfyndet var en stare. Bengt berättade det när han ringmärkte stararna som under flera år häckat i en inbyggd holk på min vind. I år kom inga starar till min holk. Bengt hade ringmärkarlicens nr 260 och under sina 70 år i markerna ringmärkte han 53 704 fåglar.

Foto: Sture Orrhult

Smålommarna började Bengt ringmärka 1995. Under åren har 147 ungar, de flesta i Dals-Eds kommun, fått ringar på benen, och därtill två adulta varav en blev infångad tre år i rad. Det har blivit sju återfynd, varav tre på Jylland (ett efter 15 år och 61 dagar). Tillsammans har vi haft koll på ett tjugotal tjärnar där lommarna håller till i vår kommun.

Nio storlommor har Bengt ringmärkt. Även här har det blivit återfynd, från Venetien (Italien) och Skagens fyr, Jylland.

I ett fiskgjuserevir har Bengt varit med och satt ringar på ungarna i över 60 säsonger, med början 1957. Den tidigare märkaren började där redan 1947. Något av ett världsrekord.

Bengt var en mycket noggrann man och ville att ringarna skulle vara perfekta, och det var enbart med tanke på hänsyn till fåglarna. De skulle märka av sina ringar så lite som möjligt. Detta har vi andra tagit som en utmaning när vi ringmärker och vi strävar alltid efter att få till en "Bengtring".

Tornseglaren var en annan art som Bengt tyckte mycket om. I hans tjocka pärmar med anteckningar, ritningar på holkar och hustak kan man läsa hur han genom åren satt ringar på 3 396 tornseglare. Sedan 2010 har vi haft ett projekt med tornseglare i vår båthamn här i Ed. Där hänger nu sex radhus med 30 lägenheter som jag lovat att ta hand om.

Förutom alla hökar, vråkar och ugglor (varav tre hökugglor) fick Bengt glädjen att märka de första kullarna i Dalsland av både svart rödstjärt och mindre flugsnappare.

Måndagen 6 maj ringmärkte Bengt sina sista fåglar. Dagen efter kände han ett hugg i ryggen. Onsdag blev det ambulans till sjukhuset och på torsdagen somnade Bengt stilla in. Det var kroppspulsådern som hade brustit.

Bengt blev 85 år, och hann trots det hastiga slutet att uttrycka att han var nöjd med sitt liv.

Bengt och Gustav Zackariasson var något av ett radarpar i fågelskogen. Gustav lämnade oss alldeles för tidigt och är som Bengt djupt saknad. Vi får tro att de någonstans har återförenats.

Vila i frid, Bengt

Sture Orrhult, Ed

Årets lominventeringar – sänd in dina rapporter!

Med höstnumret av LOM-Hört kommer också den årligen upprepade PÅMINNELSEN om att sända in resultaten från årets inventeringar. Totalt medverkade över 170 personer med rapporter för 2018, och vid en avstämning den 6 november hade det kommit in uppgifter om årets häckningar, via post eller information inmatad på Artportalen från ungefär 130 personer. Så vi väntar med intresse på rapporteringen från dig som ännu inte hört av sig.

Sedan några år skickar vi inte längre ut några nya inventeringsblanketter i vårutskicket - för att spara både på papper och på portokostnad. Blanketter och inventeringshandledning finns på hemsidan, <https://projektlom.birdlife.se/rapporteringsinformation/>, men saknar du möjlighet att hämta hem blanketterna den vägen kan du naturligtvis få papperskopior hemskickade med posten; kontakta Mats Eriksson (Tommeredsvägen 23, 437 92 Lindome; tel. 070-609 94 33).

Liksom tidigare skickas rapporterna till Mats Eriksson (Tommeredsvägen 23, 437 92 Lindome; eriksson.tommered@telia.com).

Om Du redan har sänt in årets rapporter, eller meddelat att dina rapporter nu finns inlagda på Artportalen, utan att ha fått en bekräftelse via e-post eller "postverkspost" – hör av Dig till Mats så att vi kan klara ut om din rapportering har kommit på avvägar, och att vi inte missar att notera Dig som medlem för 2020.

OBS e-postadressen, eriksson.tommered@telia.com

Smålomsbon bevakade med viltkamera

Tyvärr ha vi ju inom Projekt Lom kunnat fastställa en långsiktigt negativ trend i smålommens häckningsutfall i större delen av landet, och försämringen är kopplad till en minskad procentandel stationära par med lyckade häckningsförsök.

Vi vet sedan tidigare att huvuddelen av alla misslyckade häckningar kan kopplas till händelser under ruvningen, och att bopredation är en viktig orsak. Detta leder till funderingar om ett ökat predationstryck. Under senare år har alltför många rapportörer noterat att tranor misstänks ha stört häckande smålommar (och i några fall även storlom), och det finns även uppgifter om att brun kärrhök har rövat smålomsbon. Båda arterna har ju ökat i numerär under de senaste årtiondena, och utvecklingen sammanfaller tidsmässigt med det försämrade häckningsutfallet för smålommen.

Men vi behöver veta mer om orsakerna till misslyckade häckningar, för att få ett bättre underlag för att bedöma om och hur man ska hantera problematiken. Därför har Projekt Lom under den gångna häckningssäsongen testat möjligheten att bevaka smålomsbon med en viltkamera, för att bättre veta vad som händer när en häckning avbryts eller avslutas. Under sommaren har en viltkamera varit utplacerad vid två häckningstjärnar i Dalarna. Vid båda tjärnarna fortsatte smålommen att ruva, men vid en av dem rövades äggen av en rödräv efter bara ett dygn. Den andra häckningen lyckades.

Naturligtvis behövs information från fler bon, innan man kan göra några säkra bedömningar, så vi räknar med att kunna bevaka ytterligare några bon nästa år. En positiv och viktig erfarenhet från årets försök är att ingen av de två häckningarna övergavs, trots de störningar som är kopplade till att man placerar kameran strax intill boet.

En av de ruvande smålommarna, filmad med viltkamera

Förmiddagen, dagen efter: Räven raskar i väg med ett smålomsägg. Det övergivna smålomsboet syns till vänster ute på den lilla holmen.

Däremot är det en del tekniska aspekter som vi måste arbeta vidare med, såsom batterikapacitet och att det var en viss fördröjning från att det händer något vid boet till att kameran reagerar.

Men det inte "bara" att sätta ut en viltkamera, utan det krävs några förberedande formaliteter. Bevakning av häckande fåglar med viltkamera förutsätter att man får en dispens från Artskyddsförordningens förbud om att störa fåglar vid deras boplatser. Projekt Lom har fått en sådan dispens från Länsstyrelsen i Dalarnas län.

Ofta behövs även ett tillstånd från Datainspektionen för kameraövervakning, men reglerna är inte alldeles enkla att begripa sig på för juridiska lekmän. Men vid en kontakt med Datainspektionen bedömde man att det inte behövs något tillstånd för just den här typen av bevakning, bland annat eftersom bevakningen inte primärt avser personer och då det är en ideell organisation, snarare än en myndighet, som är ansvarig.

Börje Dahlén och Mats Eriksson

Foto: Martti Perämäki.

Lommar och häckningsflottar

Med jämna mellanrum får vi frågor om häckningsflottar, både för storlom och smålom, och om vi har några tips eller ritningar. Vi har skrivit om flottar i tidigare nummer av Lom-Hört, men det var några år sedan. Och över åren har några av inventerarna i Projekt Lom rapporterat om lyckade häckningsförsök på flottar, både för smålom och storlom. Så för er som funderar på att lägga ut häckningsflottar, och kanske snickra på några under den kommande vintern: Här är några tips och erfarenheter.

Först och punktvis några erfarenheter vad gäller flottar för smålom, både egna och sådant jag plockat upp via kontakter, inte minst med några personer som jobbat mycket med smålomsflottar i Finland. Men bilder säger mer än ord, så tag också del av Kalevi Eklöfs bildserie (sid. 9).

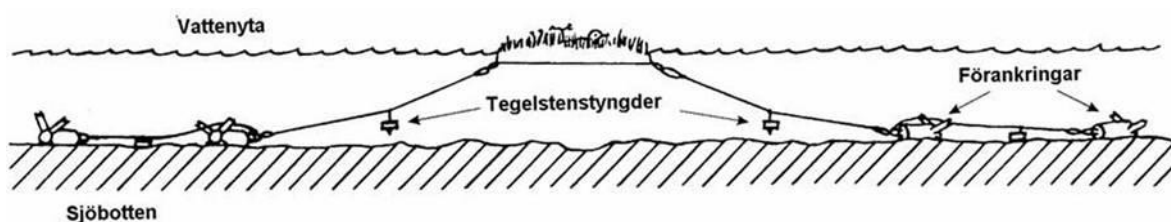
- Flotten ska vara minst ca 1,2 m i fyrkant eller diameter. Exempelvis bygger man en träram (med tryckimpregnerat virke) med ett plankgolv där man sedan skall placera bomaterial. Det är också lämpligt att bygga en enkel kant runt boplattdformen. Eller så försöker man få tag på lastpallar i lämplig storlek.
- Oftast måste flottens flytkraft måste förstärkas, t.ex. genom att man monterar tomma (och rengjorda) plastdunkar undertill, säkert fastsatta eller inkapslade så att de inte lossnar. Enklare är att använda frigolitskivor, men då är det jätteviktigt att de är av god kvalitet och håller i många år. Det har hänt att frigoliten på bara några har smulats sönder. Flottens flytkraft försämras och den kanske kantrar, samtidigt som frigolitfragment flyter runt i tjärnen – ingen vacker syn när man kommer dit första gången på våren.
- I samband med "sjösättningen" lägger man lämpligt bunderlag på hela plattformen, enklast genom att gräva eller såga loss vitmossetorv direkt från stranden. Undvik grästuvor. De nykläckta smålomsungarna sätter i sig små vegetationsfragment, antagligen för att få igång tarm och matsmältning. Får ungarna i sig gräsfragment mår de

sämre och kan dö. Det är viktigt att fördela materialet så att flotten inte lutar alltför mycket.

- Kanterna får inte vara för branta. Då blir det svårt för lommen att ta sig upp på flotten och äggen kan skadas eller rulla iväg. Ett riktmärke är att det inte bör vara mer än ca 15 cm nivåskillnad mellan bobale och vattenytan.
- Flotten måste vara väl förankrad i botten, förslagsvis med minst två linor så att den ligger still utan att driva runt. Bottenfästena måste vara tunga och man måste vara säker på att fästlinan inte sliter sig. För egen del har jag använt mig av betongblock gjutna i plasthinkar och med en rejäl fastgjuten fästkrok. Stenar som man hämtar på plats har en tendens att glida ur och lossna, ibland redan när man sänker ned dem, eller senare om kraftig vind rycker och sliter i flotten. Linorna ska vara en aning slaka, för att tillåta att flotten flyter upp och ner med variationer i vattenståndet.
- Placera flotten ganska långt från stranden, för att göra den mer svåråtkomlig för fyrfota predatorer eller nyfikna och kanske störande besökare. Är den södra stranden av tjärnen skogbevuxen kan man med fördel lägga flotten så att den skuggas under dagen.

Vad gäller storlom kan flottarna i princip konstrueras och läggas ut på samma sätt. Men eftersom man lägger ut dem i större sjöar och kanske mer vindexponerade lägen måste konstruktion och förankring anpassas därefter.

I Skottland har man bland annat använt sig av en flotte för storlom byggd på en träram med storleken 2,4x2,4 m eller 2,4x3,6 m. De har använts ganska storskaligt och med överlag positiva erfarenheter i sjöar med stora variationer i vattenståndet, av naturliga orsaker eller för att sjöarna fungerar som regleringsmagasin för kraftverk eller dricksvattentäkter.

Exempel på förankring av storlomsflotte (från Hancock 2000; Bird Study 47: 165-175).

Men även frågan om det meningsfulla med att sätta ut häckningsflottar för lommarna har diskuterats emellanåt. Fördelarna kan synas vara uppenbara, t.ex. att risken för att boet rövas av räv och andra fyrfota predatorer minskar, och att flottarna kan flyta upp och ner med variationerna i vattenståndet.

Nackdelar är bland annat att flottarna tas över som viloplatser för kanadagäss. För egen del har jag, vad gäller flottar för smålom, noterat att traktens kanadagäss ibland tar flottarna i besittning – inte för häckning men som viloplatser. På dessa flottar etableras snabbt en ogräsflora, rimligtvis från frön via gässens spillning. Det finns också exempel på att flottar tagits över av sångsvan, trana, fiskmåsar eller fisktärnor.

Jag tror inte heller att man helt kan bortse från risken att traktens korpar och kråkor snabbt kan lära sig att flottarna kan vara värda ett försök till boplundring.

Erfarenheter från försök med svartnäbbad islom i Nordamerika visar till och med på försämrade häckningsresultat när man placerat ut flottar i sjöar där det redan finns bra boplatser och där vattenståndsvariationerna inte är något större problem. En orsak var aggression och "slagsmål" mellan lommarna om flottarna.

Det finns också ett fåtal exempel då flotten har besökts av närgångna och nyfikna personer, genom att simmandes eller med båt eller kanot har tagit sig ut till flotten. Naturligtvis medför detta en risk för störning och att själva syftet med flotten kanske äventyras.

Så det finns en hel del vi behöver lära oss om hur flottarna fungerar. Därför är det värdefullt att dela med sig av sina erfarenheter. Om du lägger ut några flottor: Försök gärna att besvara några av de här frågorna, och meddela resultatet till Projekt Lom (Mats Eriksson, tel. 070-609 94 33, erikson.tommered@tela.com). Rapportera på Artportalen: Skriv in dina noteringar i rutan "*publik kommentar*":

- Tas flotten i anspråk av en häckande lom? Och i så fall: Vilken art och hur blev häckningsutfallet?
- Var andra och kanske besökande lommar intresserade av flotten? I så fall: Hur betedde sig lommarna mot varandra? Några tecken på "bråk"?
- Intresserade sig andra fågelarter för flotten, och i så fall vilka? Nyttjades flotten för häckning, viloplats eller något annat av andra arter än lommar?
- Kunde en häckande lom samsas med andra arter på samma flotte? (Har själv noterat häckande smålom och fiskmås på samma flotte vid några tillfällen.)
- Stördes häckande fåglar (lommar eller andra arter) av närgångna personer som tog sig fram till flotten; simmandes, med båt eller kanot?

Slutligen och inte minst: Genom att lägga ut flottor åtar man sig också ett ansvar för bevakning och underhåll. Kontakta alltid markägare, jakträttsinnehavare, fiskerättsinnehavare och andra berörda innan du lägger ut flotten. Ingår sjön i ett naturreservat eller Natura-2000-område måste du även kontakta områdets förvaltare eller ansvarig person på Länsstyrelsen.

Mats Eriksson

Foto: Kent-Åke Gustavsson

Att bygga och lägga ut en smålomsflotte – så här kan det gå till

Det är inte många som har en lika lång och gedigen fälterfarenhet av inventering och ringmärkning av smålommar som Kalevi Eklöf.

Kalevi medverkar här med information och några bilder om hur han och en medhjälpare, Alpo Roikolan, byggde och lade ut en flotte i en liten sjö i sydvästra Finland i oktober 2018. Det hade inte häckat smålom där tidigare.

Stort tack, eller "kiitos" till Kalevi och Alpo, liksom till Juhani Vuorinen, som översatte Kalevis finska text.

Flotten byggdes ovanpå en gammal lastpall vars flytande element var frigolit.

Det är viktigt att frigoliten är av god kvalitet, så att den inte faller sönder inom några få år. Frigolit med beteckningen BEWI XPS 300 50mm har visat sig hålla bra, "som ny efter tio år".

Torven sågades loss med motorsåg. På bilden tvättar Alpo sågen.

2019 kläcktes två ungar i början av augusti och blev flygga kring mitten av september.

Projekt Loms ledningsgrupp

- Sammankallande och kontaktperson: Mats Eriksson, Tommeredsvägen 23, 437 92 Lindome; tel. 070-609 94 33, eriksson.tommered@telia.com
- Kontaktperson för BirdLife Sverige: Lotta Berg, tel. 0708-81 28 14, lottacberg@yahoo.com
- Henrick Blank, tel. 070-304 10 11, henrick.blank@yahoo.se
- Leif Carlsson, tel. 016-51 41 81, 070-241 29 32, mihack11@gmail.com
- Börje Dahlén, tel. 070-22 66 331, borje.dahlen@tela.com
- Peter Lindberg, tel. 031-773 36 42, 070-209 23 15, peter.lindberg@bioenv.gu.se
- Uno Skog, tel. 023-100 48, uno.skog@gmail.com

Lom-hört med e-post

Vårt nyhetsbrev Lom-Hört skickas numera enbart som en pdf-fil med e-post till de som har uppgett en e-postadress, och som inte har uppgett något annat önskemål. Bakgrunden är både ekonomisk och tidsmässig. Kostnader för tryckning och utskick ökar i en takt som vi inte kan följa, om vi inte ska tvingas höja årsavgiften.

→ Om du ändå föredrar att få Lom-Hört i pappersformat i fortsättningen, kontakta Mats Eriksson, Tommeredsvägen 23, 437 92 Lindome, tel. 070-609 94 33, e-post eriksson.tommered@telia.com.

Bilder och bidrag till Lom-Hört

Några få personer i ledningen för Projekt Lom står för huvuddelen av materialet i Lom-Hört. Vi ser gärna fler bidrag i form av bilder och texter om dina upplevelser. Eller du har kanske synpunkter i övrigt på hur vi arbetar inom Projekt Lom?

Skicka dina bidrag till eriksson.tommered@telia.com, eller till Mats Eriksson, Tommeredsvägen 23, 437 92 Lindome

Bilderna sänder du som egen fil och de ska vara högupplösta (2000 px längsta sida och 300 dpi räcker bra).

Deadline för vårnumret är den 15 januari 2020